

Er demokrati en modgift mod ekstremisme?

Undervisning i demokrati kan ikke forhindre, at unge udvikler antidemokratiske holdninger. Men hvis lærerne tør diskutere demokratiets svagheder og dilemmaer med eleverne, kan det være med til at gøre dem til ansvarlige samfundsborgere. Det mener to forskere med speciale i unge og radikaliserings.

* ”Det, der foregår i Afghanistan, har ikke noget med demokrati at gøre. Når den danske regering støtter præsident Karzai, kan jeg ikke tage alvorligt, at vi skal respektere Danmark som demokratisk forbillede.”

Sådan kan indvendingerne lyde fra en elev i folkeskolen, når en lærer i samfundsfag beskriver den danske indsats i Afghanistan. Eleverne godtager ikke uden videre de officielle begrundelser for dansk udenrigspolitik – eller beskrivelsen af Danmark som et velfungerende demokrati, der arbejder aktivt på at eksportere demokrati og menneskerettigheder til resten af verden.

Lærerne står med en massiv udfordring, når de skal leve op til folkeskolelovens krav om, at skolen skal ”forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre” og ”være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati”. Det er ikke nok at gennemgå grundloven og de parlamentariske institutioner og prise demokratiet som en vestlig - eller dansk - opfindelse, som bør spredes til resten af verden. Foregår undervisningen sådan, risikerer den at virke mod sin hensigt og gøre eleverne mere skeptiske over for demokratiet eller direkte fjendtligt indstillet over for samfundet og dets institutioner. Det mener to forskere med speciale i unge og radikaliserings, religionssociolog og lektor ved Aarhus

Universitet Lene Kühle og ph.d. i statskundskab og projektforsker ved Dansk Institut for Internationale Studier, Jørgen Staun.

Lene Kühle har bl.a. kortlagt radikale holdninger blandt muslimske unge i Århus, og med udgangspunkt heri siger hun: ”En del unge kan fortælle om episoder fra skolen, hvor de har oplevet, at en lærer priser demokratiet, men ikke er åben for at diskutere dets svagheder. Nogle har forældre, der er flygtet fra mellemøstlige regimer, som undertrykker befolkningen og alligevel støttes af Vesten, og det får dem til at sætte spørgsmålstegn ved lærerens udlægning. Andre har oplevet diskrimination og er på den baggrund kritiske over for den danske selvforståelse som et demokratisk mønstersamfund. Tager læreren ikke den slags indvendinger alvorligt, kan det skabe stor frustration blandt de unge og være medvirkende årsag til, at de udvikler antidemokratiske holdninger.”

Radikaliserings er individuel

Folkeskolen er af regeringen udset til at spille en central rolle i indsatsen for at forebygge og bremse radikaliserings. Af regeringens handlingsplan om forebyggelse af ekstremistiske holdninger og radikaliserings blandt unge fra januar 2009 fremgår det, at skolens undervisning i demokrati og

Folkeskolen er udset til at spille en central rolle i indsatsen mod radikalisering, men kan undervisning i demokrati forhindre unge i at melde sig ind i yderliggående organisationer? På billedet demonstrerer det omstridte muslimske parti Hizb-ut-Tahrir i København, hvor de tager afstand til mere moderate muslimer i Danmark.

FOTO: POLFOTO

medborgerskab generelt skal styrkes, og at undervisningen i samfundsfag skal "bidrage til, at eleverne i praksis respekterer samfundets demokratiske spilleregler og grundværdier".

Både Lene Kühle og Jørgen Staun er imidlertid skeptiske over for ideen om, at man kan forebygge radikalisering på den måde.

"Generelt ved vi meget lidt om, hvad der skaber radikalisering. Der er lavet en del studier, som har kigget 'baglæns' på de terrorister, der har angrebet mål i Europa de seneste år. Men heldigvis er der jo ret få cases at arbejde med, så det er et spinkelt grundlag at vurdere noget ud fra. Desuden viser studierne af radikaliserede unge, at det er meget individuelt, hvordan radikaleringen finder sted, og hvilke faktorer der er afgørende for, at de måske i sidste ende griber til vold," siger Jørgen Staun.

Han har studeret de såkaldte 'faseteorier', som forsøger at beskrive radikaliseringsprocessen som et forløb gennem bestemte faser, der skridt for skridt fører den unge fra et liv som lovlydig samfundsborger til en radikaliseret person, der er parat til at bruge vold og måske i sidste ende bliver terrorist.

"Faseteoriernes svaghed er, at de forsøger at generalisere noget, som ser ud til ikke at kunne generaliseres. Nogle unge bliver påvirket af propaganda

fra en person, de møder tilfældigt; andre inspireres af venner og slægtninge og andre igen ser ud til at tilslutte sig en antidemokratisk gruppe, fordi de søger et stærkt fællesskab, eller fordi de har personlige hævnmotiver. I nogle tilfælde deltager de unge i voldelige aktioner, og først herefter bliver deres holdninger radikaliseret, nærmest i et forsøg på at retfærdiggøre det, de har gjort. Andre udvikler radikale holdninger uden at gribe til vold," siger Jørgen Staun.

Når faseteoriene er så populære – og bl.a. indgår som en del af baggrunden for regeringens og Københavns Kommunes handlingsplaner mod radikalisering – er det ifølge Jørgen Stauns vurdering, fordi "det ville være vældig praktisk, hvis teorierne var korrekte. Så kunne man identificere de unge, som er i risiko for at blive radikaliserede og gribe ind i tide, og man kunne forebygge via generelle indsatser, fx oplysning om demokrati. Men det giver forskningen ikke grundlag for. Så egentligt antiterrorarbejde må efterretningstjenesten tage sig af, og så må skolens rolle være at danne eleverne demokratisk, ikke fordi det kan forebygge terror, men fordi det er et mål i sig selv," siger han.

Lene Kühle er enig: "De forsøg, der har været, på at finde frem til et simpelt mønster i radikaleringen, er slået fejl. Fx er det ikke sådan, ►

” En elev skal kunne komme til sin lærer og fx undre sig over USA's politik over for Israel, uden at det fører til, at læreren straks griber telefonen for at ringe til en hotline og indberette et tilfælde af radikalisering.

Islamforsker Lene Kühle

at radikaliserede unge alle har været udsat for diskrimination, er dårligt uddannede eller på anden måde dårligt integrerede. De mangler heller ikke viden om demokrati. Når de tager afstand fra demokratiet, gør de det på et oplyst grundlag og med klare begrundelser,” siger hun og henviser igen til de unges oplevelser af, at fx krigen i Afghanistan ikke er udtryk for sande demokratiske værdier, eller at den danske debat om religion og politik får dem til at føle, at den påståede åbne, demokratiske debat slet ikke er så åben endda.”

Tag eleverne alvorligt

Ifølge Lene Kühle skal undervisningen i skolen ikke handle så meget om at give eleverne faktuel kendskab til demokrati som om at udvikle en demokratisk kultur, hvor eleverne oplever, at deres holdninger og skepsis tages alvorligt:

”Et nyt studie fra England tyder på, at konspirationsteorier ser ud til at spille en væsentlig rolle i radikaliseringen, ikke kun blandt muslimske unge, men generelt. Det betyder jo, at hvis undervisningen skal forebygge radikalisering, skal lærerne kunne gå kvalificeret ind og diskutere fx en elevs påstand om, at det var CIA, der stod bag terrorangrebet 11. september. De skal være på omgangshøjde med eleverne, møde eleverne på deres niveau og tage deres verden alvorligt,” siger hun.

Begge forskere advarer imod, at folkeskolen gøres til redskab i en antiradikaliseringspolitik, der tager udgangspunkt i truslen om terror. ”Jeg er bekymret for, at den megen snak om radikalisering kan virke modsat hensigten. Nogle af de unge, jeg har talt med, føler sig på forhånd mistænkeliggjort på grund af deres muslimske baggrund, og når de så hører, at de skal undervises i demokrati som modgift mod islamistiske tendenser, reagerer de med modvilje,” siger hun og tilføjer, at det massive fokus på radikalisering også kan være en trussel mod den gode lærer-elev-relation.

”En elev skal kunne komme til sin lærer og fx undre sig over USA's politik over for Israel, uden at det fører til, at læreren straks griber telefonen for at ringe til en hotline og indberette et tilfælde af radikalisering,” siger hun.

Jørgen Staun er enig. ”Det behøver ikke være noget faresignal, at unge i en periode udvikler ekstreme holdninger. Det er almindeligt, at man som ung – fx i et forsøg på at løsrive sig fra sine forældre – flirter med antidemokratiske holdninger for siden at vende tilbage til en mere pragmatisk linje. Det kender vi til, både når det gælder højreekstreme og venstreorienterede miljøer, og her mener jeg, at vi skal fastholde vores tradition for at diskutere med de unge i stedet for at udpege deres holdninger som illegitime,” siger han.

Både Kühle og Staun advarer desuden imod, at frygten for islamistisk ekstremisme kommer til at fylde så meget i billedet, at man ignorerer

de antidemokratiske holdninger i højrenationale og venstreorienterede miljøer. ”I en by som Århus, hvor vi undersøgte de islamiske miljøer, stødte jeg fx på en skole, hvor de største problemer med ekstremisme var elever med racistiske og nazistiske sympatier. Til gengæld havde lærerne ikke oplevet, at muslimske elever havde udtrykt ekstreme islamistiske holdninger,” fortæller Lene Kühle.

Drop skåltalerne

Lærerne skal altså tænke bredt, når de taler om radikalisering, deres viden om aktuelle politiske forhold skal matche elevernes, og de skal droppe skåltalerne til fordel for en fordomsfri debat. Det mener i hvert fald Jørgen Staun og Lene Kühle. Men hvad siger en af dem, der har ansvar for at uddanne fremtidens lærere, rektor på Professionshøjskolen Metropol, Stefan Hermann?

”Jeg er enig i, at den centrale opgave for skolen og lærerne ikke alene er at give eleverne faktuel viden om demokrati og at danne dem til at praktisere det – og det på et oplyst grundlag,” siger Stefan Hermann.

”Det er næsten, som om vi tror, at det er i Danmark, demokratiet er blevet opfundet. Vi hylder nogle værdier, som er blevet så kulturaliserede, at vi nu og da ikke for alvor er parate til at diskutere dem. Demokrati er jo en livsform og ikke et pensum, kan man høre pædagogikken mene. Derfor risikerer den demokratiske dannelse en ekskluderende bias, så fx elever med etnisk minoritetsbaggrund ikke kan se sig selv som en del af fællesskabet,” siger han.

Stefan Hermanns vision for fremtidens folkeskole er derfor, at den skal sætte kritisk tænkning i højsædet: ”Vi skal nok ikke have et demokrati-fag, hvor vi hylder bestemte værdier og styreformere, og vi skal ikke tale om værdier som noget, vi har realiseret i Danmark. I stedet bør vi tale om demokratiske idealer som noget, vi i fællesskab skal stræbe efter. På den måde bliver samtalen inkluderende og socialiserende frem for normativ, og demokratiet et ideal, som det er en permanent udfordring at forsøge at realisere.”

Ligesom Staun og Kühle er han bekymret for, at antiradikalisering-dagsordenen kommer til at fylde for meget. ”Jeg betvivler effektiviteten af særskilte indsatser, hvor alle lærere fx skal uddannes i, hvordan de kan forebygge radikalisering. I stedet bør vi arbejde ud fra den tanke, at dannelse og oplysning tjener et anti-radikalt formål,” siger Stefan Hermann.

Af Malene Fenger-Grøndahl
asterisk@dpu.dk

Læs mere:

'En fælles og tryk fremtid. Handlingsplan om forebyggelse af ekstremistiske holdninger og radikalisering blandt unge'. Regeringen, januar 2009.

Lene Kühle & Lasse Lindekilde: 'Radicalization among Young Muslims in Aarhus'. Centre for Studies in Islamism and Radicalisation (CIR), januar 2010.

Jørgen Staun: 'Islamistisk radikalisering. Afsked med simple forestillinger'. Social Kritik, nr. 119, september 2009.

Marco Goli & Shahamak Rezaei: 'House of War. Islamic Radicalisation in Denmark'. Centre for Studies in Islamism and Radicalisation (CIR), januar 2010.

Jamie Bartlett & Carl Miller: 'The Power of Unreason – Conspiracy Theories, Extremism and Counter-Terrorism'. Demos, London. August 2010.
www.demos.co.uk/publications/thepowerofunreason

FOREBYGGELSE AF RADIKALISERING BLANDT UNGE

Regeringen lancerede i januar 2009 en handlingsplan om forebyggelse af ekstremistiske holdninger og radikalisering blandt unge. Planen indeholder 22 konkrete initiativer, som skal modvirke anti-demokratiske kræfter og forebygge ekstremisme.

DPU, Aarhus Universitet er involveret i to initiativer inden for indsatsområdet 'Demokratisk fællesskab':

* Projekt "Medborgerskab Gennem Undervisning", som skal klæde skoleledere og ledere fra ungdomsuddannelserne på til at sætte gang i undervisning og aktiviteter, der giver eleverne kendskab til de principper, det danske folkestyre bygger på. Projektet er et samarbejde mellem DPU, Institut for Menneskerettigheder og Ungdomsbyen.
www.medborger.net

* Kursus i demokrati og aktivt medborgerskab for undervisere på sprogskoler i Danmark: Fra efteråret 2010 holder DPU korte efteruddannelseskurser om aktivt medborgerskab.

STEFAN HERMANN

Rektor på Professionshøjskolen Metropol. Han har skrevet adskillige artikler og bøger om uddannelsespolitiske, pædagogiske og sociologiske problemstillinger, blandt andet "Magt & oplysning – Folkeskolen 1950-2006" (2007).

JØRGEN STAUN

Ph.d., projektforsker ved Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS). Hans forskningsområder er bl.a. terrorisme, radikalisering, sikkerhedspolitik og Rusland og Østeuropa.

LENE KÜHLE

Ph.d., lektor i religionssociologi ved Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet. Hun forsker bl.a. i multireligiøsitet, islam, demokrati og magt. Hun har for nylig kortlagt radikale holdninger blandt muslimske unge i Århus i en videnskabelig rapport.